

Володимир Склокін

**Польське «відкривання» України:
нотатки про українознавчі дослідження Томаша Стриєка**

Розвиток української історіографії після 1991 р. викликав чимало критичних коментарів, які вказували на цілий спектр проблем, як-от інституційна демодернізація, корупція, підпорядкування дослідницької програми політичним цілям, вузькість методологічної перспективи і низький рівень теоретичної рефлексії. Натомість темою, що обговорювалась значно менше, була диспропорція у розвитку окремих напрямів історіописання і, зокрема, практично повна відсутність в Україні інтелектуальної історії — на пряму, що в останні десятиріччя XX — на початку XXI ст. боровся за пальму першості в західній історіографії та який традиційно викликає велику зацікавленість широкої публіки. Біографічні дослідження, які в незалежній Україні найчастіше виступали еквівалентом інтелектуальної історії, зазвичай підпорядковували інтелектуальний компонент біографічному, пропонували надто вузький контекст для аналізу поглядів свого героя й оминали увагою питання методології¹. І хоча ситуація дещо покращилась в останні роки², вона все ще залишається дуже далекою від задовільної. З огляду на слабкість цього сегмента української історіографії особливо важливу роль відігравали і продовжують відігравати іноземні науковці, а також українські історики, що працюють на Заході, які приділяли інтелектуальній історії значно більше уваги. Серед цих перших чи не найпомітнішими були польські гуманітарії, як-от Оля Гнатюк, Богуміла Бердиховська і автор цієї книги — Томаш Стриєк. Активність польських науковців у цій сфері не повинна нас дивувати — у Польщі, на відміну від України, була відносно довга й оригінальна традиція практикування ін-

¹ Були, звісно, і винятки, див., зокрема: Галушко К. *Консерватор на тлі доби: В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих»*. К., 2002; Круглашов А. *Драма інтелектуала — політичні ідеї Михайла Драгоманова*. Чернівці, 2000.

² Серед найпомітніших останніх праць у цій ділянці можна, зокрема, згадати дослідження Ярослава Грицака, Георгія Касьянова, Андрія Портнова і Наталі Яковенко: Грицак Я. *Пророк у своїй вітчизні. Франко і його спільнота (1856—1886)*. К., 2006; Касьянов Г. *Danse macabre. Голод 1932—33 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980-ті — початок 2000-х)*. К., 2012; Портнов А. *Між «Центральною Європою» і «Русским миром». Сучасна Україна у просторі міжнародних інтелектуальних дискусій*. К., 2009; Яковенко Н. *Дзеркала ідентичності: дослідження з історії уявлень та ідей в Україні ХІІІ-початку ХУІІІ ст.* К., 2102.

Польське «відкривання» України

телектуальної історії як міждисциплінарного напрямку, яка мала своє коріння у «Варшавській школі історії ідей» 50–60-х рр. ХХ ст., до якої належали такі відомі постаті, як, зокрема, Лешек Колаковський, Богуслав Бачка, Анджей Вальцький, Єжи Шацький, Кшиштоф Пом'ян³. Як спробую показати далі у цьому есеї, інтелектуальна біографія Стриєка досить показова для розуміння перипетій і парадоксів зустрічі цієї польської традиції інтелектуальної історії зі світом західної гуманітаристики кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Томаш Стриєк (нар. 1964) належить до останнього покоління, що розпочало своє доросле життя в соціалістичній Польщі. Формацийним досвідом для цього покоління став опозиційний рух «Солідарності», який спалахнув у 1981 р. Попри те що Стриєк вступив на історичний факультет Варшавського університету 1982 р. — в атмосфері воєнного стану і реакції, — це мало позначилося на його навчанні. На відміну від України, історична освіта і наука в польських університетах у 1980-х рр. (утім, як і протягом двох попередніх десятиріч) була плюралістичною і до великої міри незалежною від ідеологічного диктату держави. В останнє десятиліття комуністичного правління все ще існували окремі теми-табу для вільного дослідження і викладання, пов'язані насамперед з історією ПНР і міжвоєнного періоду, втім, допитливий студент досить легко міг отримати потрібну інформацію з досить численних «самвидавних» історичних публікацій (які в Польщі називалися «другим обігом»)⁴.

Як зізнається сам Стриєк, вибір професії історика був спричинений бажанням втекти від сірої буденності ПНР до минулого, наповненого романтикою визвольної боротьби і жертвності⁵. Магістерська робота молодого історика, захищена у 1988 р., була присвячена греко-католицькій пресі в Галичині 30-х рр. ХХ ст. Втім, вибір українознавчої проблематики був значною мірою випадковим. Як активний учасник молодіжної організації «Союз польського харцерства», Стриєк у 1980-х рр. організовував екскурсії теренами Нижнього Бескиду і Бешад — місцевості, з якої у перші повоєнні роки українці та лемки були примусово депортовані до західної Польщі. Безпосередній

³ Про «Варшавську школу історії ідей» див.: Ryszard Sitek. *Warszawska szkoła historii idei: między historią a terażniejszością*. Warszawa, 2000.

⁴ Про польську історіографію доби ПНР див.: Andrzej F. Grabski. *Zarys historii historiografii polskiej*. Poznań, 2000, s. 199–231; Rafał Stobiecki. *Historiografia PRL. Ani dobra, ani zła, ani piękna... aleskomplikowana. Studia iszkice*. Warszawa, 2007; про історичний «самвидав» 1970–1980-х рр. див.: Magdalena Mikołajczyk. *Jak się pisało o historii... Problemy polityczne powojennej Polski w publikacjach drugiego obiegu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych*. Kraków, 1998.

⁵ Див.: Томаш Стриєк: «Україна залишається істотно більш віддаленою від польської публічної думки, ніж західні і південні сусіди Польщі»: <http://www.historians.in.ua/index.php/intervyu/238-tomash-stryiek-ixkraina-zalyshaietsia-istotno-bush-viddalenom-polskoi-pubhchnoi-dunAy-nizh-zakhidni-i-pivdenni-susidy-polshchi> [доступ: 5.01.2015].

Польське «відкривання» України

контакт з цим минулим, яке не вписувалось у традиційний наратив Польщі як лише невинної жертви інших, спонукав молодого історика до ближчого вивчення українського випадку⁶.

Однак на продовження українознавчих досліджень після закінчення університету довелось чекати ще чотири роки. Отримання магістерського диплому збіглося з початком демонтажу комуністичної системи в Польщі, тому Стриєк, слідуючи етосу громадського служіння, засвоєному в харцерстві, вирішив долучитися до розбудови нової школи у демократичній Польщі. Від 1989 р. він починає викладати історію в державному закладі — VI ліцеї ім. Тадеуша Рейтана у Варшаві. У 1993 р. Він перейшов до I Недержавного Ліцею («Беднарська») у Варшаві, де працював 16 років. Разом праця з молоддю тривала близько 20 років і, крім власне дидактичного виміру, мала своїм наслідком також участь у написанні двох шкільних підручників: з новітньої історії і «суспільствознавства»⁷.

Втім, потяг до науки давав про себе знати — у 1992 р. Стриєк вступає до Школи соціальних наук Інституту філософії та соціології ПАН (форма аспірантури), де продовжує студії над українською інтелектуальною історією міжвоєнного періоду. Результатом цих студій стала докторська (за українською системою - кандидатська) дисертація «Українська національна ідея міжвоєнного періоду», захищена у 1998 р., і монографія, видана у Вроцлаві два роки потому⁸. У 1996 р. паралельно з викладанням у ліцеї Стриєк розпочинає працю наукового співробітника в Інституті політичних досліджень ПАН, афіліацію з яким він зберігає до сьогодні.

У дисертації та написаній на її основі монографії вже були поставлені ті основні питання, з якими польський історик продовжує змагатися й у своїх наступних працях. Однією з центральних проблем, що провокувала теоретичні дискусії у польських соціальних науках та історіографії у 1990-ті рр., було питання нації та націоналізму. В цей період західні теоретичні суперечки попереднього десятиріччя про час постання і природу націй дісталися також і Польщі. Момент був сприятливий — падіння комунізму і повне відновлення незалежної державності збавили градус суспільних емоцій, пов'язаних з інтерпретацією минулого, і дозволили вести дискусію про походження і природу польської нації в більш академічному ключі.

Отже, зовсім не випадково, що темою своєї дисертації Стриєк обирає українську національну ідею міжвоєнного періоду. В центрі його уваги опиняються основні підходи до осмислення української нації та національної

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Tomasz Stryjek. *Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego. Analiza wybranych koncepcji*. Wrocław, 2000 (II видання: Toruń, 2013).

Польське «відкривання» України

ідентичності у 20—30-ті рр. ХХ ст., що їх польський дослідник нараховує п'ять: консервативний, націоналістичний, державницько-національний, есерівський і комуністичний. Автор аналізує ці підходи на прикладі одного, репрезентативного для кожного з них ідеолога: В'ячеслава Липинського, Дмитра Донцова, Ольгерда Бочковського, Микити Шаповала і Миколи Скрипника. Погляди цих інтелектуалів і політиків розглядаються на трьох рівнях: особливості світогляду й інтелектуальний бекграунд; специфіка розуміння поняття нації і, зокрема, нації української; погляди на роль, завдання і потреби української нації. Ідучи за цією схемою, Стриєк запропонував детальний і добре контекстуалізований аналіз поглядів своїх героїв на українську національну ідею, який і сьогодні зберігає свою актуальність для всіх дослідників української політичної думки першої половини ХХ ст.

В «Українській національній ідеї» оприявнюються елементи, які в подальшому стають характерними рисами авторського стилю Стриєка: підвищена увага до питань теорії та методології, намагання максимально контекстуалізувати об'єкт свого дослідження, характерне для історика пошанування посилення, що має підтверджувати практично кожне авторове твердження. Водночас «Українська національна ідея» найбільшою мірою серед усіх книжок Стриєка є залежною саме від польської традиції інтелектуальної історії та досліджень націй і націоналізму. Слідом за польським соціологом та інтелектуальним істориком Єжи Шацьким, Стриєк розміщує своє дослідження насамперед у сфері історії суспільної думки, хоча зазначає, що він черпав також інспірації з суміжних дисциплін, як-от історія політичної думки, історична соціологія і соціологія культури. Впливом того ж Шацького позначене авторове розуміння сутності та ролі інтелектуала — другої, поряд із нацією, категорії, що постійно з'являтиметься в його наступних працях. На інтерпретації соціолога й антрополога Здзіслава Маха Стриєк спирається в аналізі понять «ідеологія» й «ідеолог», а його трактування природи та виникнення націй і націоналізму перебуває під виразним впливом концепції соціологів Антоніни Клоковської та Йоанни Курчевської та підходу, характерного для школи Бенедикта Зентари в польській історіографії.

Ця закоріненість у польській перспективі виявляється навіть у формулюванні завдань дослідження. Обґрунтовуючи актуальність і важливість своєї праці, Стриєк звертає увагу на те, що, попри історичну і географічну близькість, українці залишаються для поляків дуже малознаним народом, уявлення про який формуються значною мірою під впливом трагічних подій 30-40-х рр. ХХ ст. та історичних стереотипів. Як наслідок, згідно з соціологічними опитуваннями початку 1990-х рр., в уявленнях поляків про українців домінували байдужість і негативне ставлення. Отже, своє завдання автор бачив у новому «відкриванні» українців для поляків — цього разу через

представлення формування української національної ідентичності та демонстрування того, що основні етапи цього процесу і параметри самої ідентичності були багато в чому подібними до польської ситуації. Польський історик також сподівався, що його дослідження артикуляції української національної ідеї допоможе поставити під сумнів панівні у Польщі уявлення про унікальність польського націотворчого процесу в Центрально-Східній Європі⁹. Утім, якщо з першим завданням «відкриття» України та демонстрації основних параметрів української національної ідеї у міжвоєнний період Стрик блискуче впорався, виконання другого довелося чекати ще принаймні десять років. Автору не вдалося підважити панівний наратив постання польської нації, оскільки у своїх теоретичних засновках він спирався на поширену тоді у польських соціальних науках концепцію нації як культурної спільноти, що мала своє коріння в етносах пізнього середньовіччя і ранньомодерної доби. Відповідно, доведення подібності польського й українського націотворення полягало у підкресленні ранньомодерного походження також і української національної ідентичності, що мала своє коріння в козацькій державності XVII-XVIII ст. в Російській імперії.

Загальний висновок автора в «Українській національній ідеї» полягав у тому, що формування національних ідеологій у Польщі та Україні у другій половині XIX — на початку XX ст. мало більше подібного, ніж відмінного, а отже, брак порозуміння між польським і українським суспільством у 1990-х рр. пов'язаний не з радикальною інакшістю українського досвіду, який не може бути осмислений поляками, а насамперед з браком інтересу та бажання пізнати цей інший, але в багатьох аспектах дуже подібний досвід¹⁰.

Після завершення праці над «Українською національною ідеєю» Стрик зосереджується на сучасній Україні. У центрі його уваги опиняються українські дискусії про переосмислення національної історії після 1991 р., а також публічна роль історії та політичне використання історії та пам'яті. Підсумком кількарічних досліджень стала фундаментальна монографія (обсягом 800 сторінок) під назвою «Якого минулого потребує майбутнє? Інтерпретації національної історії в історіографії та публічній дискусії в Україні (1991—2004)»¹¹.

⁹ Tomasz Stryjek. *Ukraińska idea narodowa*, s. 7—12.

¹⁰ Там само, с. 412.

¹¹ Tomasz Stryjek. *Jakiej przeszłości potrzebujemy przyszłość? Interpretacje dziejów narodowych w historiografii i debacie publicznej na Ukrainie, 1991—2004*. Warszawa, 2007. Див. дві українські рецензії на цю книжку: Зашкільняк Л. Які історики потрібні сучасній Україні? // *Україна модерна*. К., 2009. Вип. 14, с. 297—309; Портнов А. Рец. на: Stryjek T. *Jakiej przeszłości potrzebujemy przyszłość? Interpretacje dziejów narodowych w historiografii i debacie publicznej na Ukrainie 1991-2004*. Warszawa, 2007 // *Дух і Літера*. К., 2008, № 20. Польські студії, с. 264—268.

Польське «відкривання» України

Як зазначав автор у вступі до цієї книжки, її головним завданням був аналіз різних способів представлення минулого у синтезах історії України, опублікованих після 1991 р.¹² Відповідно, монографія містить детальний і проникливий аналіз основних академічних синтезів історії України, розділених на три групи: ті, що продовжували традиції національної історії; ті, що намагались поєднати традиційну національну історію з радянським нарративом українського минулого, і так звані альтернативні синтези (у цій групі були розглянуті праці Ярослава Грицака і Наталі Яковенко). Як і в своїй першій книжці, Стриєк приділяє велику увагу питанням теорії й методології і прагне розглядати свою проблему в максимально широкому контексті. Як наслідок, у тексті з'являються окремі розділи, присвячені політичним і суспільним подіям у пострадянській Україні, дискусіям про націю, пам'ять та історичну політику в західній і центрально-східноєвропейській історіографіях, а також особливостям розвитку українського історіописання у ХХ ст. Ретельність аналізу, проникливість аргументації та широта представленої проблематики роблять книжку польського історика одним з найважливіших синтетичних опрацювань історії української пострадянської історіографії¹³.

У праці «Якого минулого потребує майбутнє?» Стриєк далі змагається з проблемою природи і походження націй. Занурення в дискусії в західній історіографії та соціальних науках другої половини ХХ ст. спричинилося до зміни його поглядів на цю проблему. У своїй другій монографії Стриєк вже виразно висловлюється на користь модерністського та конструктивістського напрямів у теоріях націй і націоналізму, які трактують націю як «уявлену спільноту», що з'являється в Європі та світі в ході модернізаційних змін ХІХ — початку ХХ ст. Водночас польський історик критикує теоретиків модернізму за надмірний наголос на структурах і безособових процесах, які уможливають розвиток націоналізму. Він натомість пропонує зосередитися на індивідуальних акторах, які створюють національні ідеології та дискурси. Тому слідом за Майклом Кеннеді і Рональдом Суні¹⁴ в центрі його уваги опиняються інтелектуали, які займаються «артикуляцією нації». З огляду на це Стриєк дивиться на істориків — авторів синтезів національної історії не лише як на науковців, а й як інтелектуалів, які прагнуть впливати на популярні уявлення і перебіг суспільних процесів. Польський історик підкреслює, що

¹² Tomasz Stryjek. *Jakiej przeszłości potrzebuje przyszłość*, s. 9.

¹³ Колективна монографія «Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст.» за редакції Леоніда Зашкільняка є другою основною спробою підсумувати розвиток української пострадянської історіографії на монографічному рівні: *Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст.: здобутки і проблеми* | Ред. Л. Зашкільняк. Львів, 2004.

¹⁴ Ідеться про таку працю: M.D. Kennedy, R.G. Suny. Introduction // *Intellectuals and the Articulation of the Nation* / Ed. by Michael D. Kennedy, Ronald G. Suny. Ann Arbor, 1999.

кожна історична синтеза, незалежно від того наскільки сам автор це усвідомлює, виконує не лише суто наукову, але також і суспільно-культурну та громадянську роль. Історію неможливо врятувати від впливу сучасності, і тому більше можуть зробити ті історики, які є чутливими на обмеження, що їх накладає сучасність, які намагаються їх при нагоді контролювати й уникати їхнього негативного впливу, але які водночас є відкритими на потреби і запити сучасного їм суспільства. Зовсім не випадково, отже, що Стриєк з виразною симпатією оцінює праці авторів «альтернативних» синтез, найбільш послідовних у слідуванні цим рецептам.

Попри прийняття модерністського і конструктивістського погляду на природу і походження націй, Стриєк все ж не вважає, що українські історики зараз мають зосередитись передусім на деконструкції нації і відкинути національну історію як таку. На його думку, національна історія в її модернізованій версії, що враховує критику модерністів і конструктивістів, має бути збережена з огляду на її важливу роль у підтримці демократичного та ліберального суспільства. Втім, історики, що створюють синтези національного минулого, мають особливо наголошувати на двох моментах: що належність до нації є питанням індивідуального вибору та що нація немає жодної сталої субстанції, є передусім «уявленою» або дискурсивною спільнотою, а національна ідентичність постійно конкурує з іншими формами ідентифікації індивіда¹⁵.

Польський історик також підважує традиційну афірмативну суспільну роль національної історії, що полягає в утвердженні національної ідентичності через емоційну ідентифікацію з героїчною боротьбою і жертвністю представників національної спільноти у минулому. Натомість він запроваджує важливий нормативний елемент, стверджуючи, що головним критерієм оцінки для авторів синтез національної історії має бути «повага прав усіх людей, що в минулому мешкали на території України: на життя, безпеку, свободу, культивування власної віри і пам'яті про предків, вживання мови і дотримання звичаїв»¹⁶. Стриєк уточнює, що оцінювати, наскільки ці права були дотримані, ми маємо, беручи під увагу і наші сучасні стандарти, а також й ієрархії цінностей, властиві людям минулого. Тому, якщо у випадку середньовічного суспільства подібні моральні оцінки матимуть доволі відносний характер, вони набуватимуть дедалі більшої чіткості з наближенням до ХХ ст., коли ціннісні ієрархії стають подібнішими до сучасних. З огляду на це він стверджує, що «не має бути великих сумнівів щодо того, хто в Україні за часів тоталітарних режимів був ініціатором репресій, хто виконавцем, хто "завинив" лише гріхом відмови від спротиву, а хто, зрештою, був жертвою (не забуваючи, вочевидь, про те, що одна і та сама особа в різних ситуаціях могла

¹⁵ Tomasz Stryjek. *Jakiej przeszłości potrzebuje przyszłość*, s. 795.

¹⁶ Там само.

Польське «відкривання» України

бути виконавцем і жертвою)»¹⁷. Така оцінка може бути болючою, але вона має оздоровчу дію і покликана пояснити громадянам, як ці злочини могли відбутись і як не допустити повернення зла у майбутньому. У цій інтерпретації історіографія має бути постачальником критичного знання про трагічні події минулого, яке дозволить зміцнювати демократичне суспільство сьогодні й таким чином сприяти побудові кращого майбутнього. У 2007 р. Стриєкова оцінка стану українського історіописання під цим кутом зору була радше позитивною. На його думку, попри чималі проблеми і труднощі, українська історіографія після 1991 р. зуміла зберегти наукові стандарти, а водночас через активність тих істориків, які суміщали ролі науковців і інтелектуалів, активно долучилась до розбудови незалежної демократичної держави¹⁸.

У статтях, написаних після 2007 р., Стриєк, з одного боку, далі розвиває окреслені у двох перших монографіях теми, як-от українська інтелектуальна історія ХХ ст.¹⁹, дискусії про нації та націоналізм²⁰ чи трансформація українського історіописання у пострадянський період²¹. З другого — його зацікавлення виразно зсуваються у бік порівняльних досліджень ролі історії та пам'яті в посткомуністичних трансформаціях у Центрально-Східній Європі з особливим наголосом на таких проблемах, як офіційна політика щодо пам'яті та перехідна справедливість. Остання тенденція, поза сумнівом, була певною реакцією на зростання ролі історичної політики (сам польський історик віддає перевагу терміну «політика щодо пам'яті») у внутрішньому житті багатьох країн Центральної та Східної Європи, а також нову активізацію «воєн пам'яті» у міжнародних відносинах у перше десятиріччя ХХІ ст. Цей зсув зацікавлень у бік сучасності та проблематики на стику інтелектуальної історії, студій пам'яті й політології позначився також на кар'єрі дослідника. Після габілітації у 2008 р. (аналог українського докторського ступеня) на підставі монографії «Якого минулого потребує майбутнє?», Стриєк остаточно полишає викладання в ліцеї, а натомість розпочинає працювати у престижному варшавському приватному університеті «Collegium Civitas», концентру-

¹⁷ Там само, с. 796.

¹⁸ Там само, с. 792, 796.

¹⁹ Tomasz Stryjek. Między historiografią a polityką. Intelektualiści ukraińscy wobec formuły "między Wschodem a Zachodem" w XX wieku i współcześnie // *AMdw Politologica Ucraino-Polonica*. 2013, т. 3, с. 22—39. Див. змінену українську версію цього тексту в цій книжці.

²⁰ Tomasz Stryjek. Wobec modernizmu i konstruktywizmu - współcześni polscy historycy i socjologowie w potyczkach z kategorią *nsaoaa* // *Kwartalnik Historyczny*, 2009, nr 4. Див. істотно розширену українську версію цього тексту в цій книжці.

²¹ Tomasz Stryjek. «Dekolektywizacja historii» po ukraińsku // *Unia lubelska — Unia Europejska* / Red. Iwony Hofman. Tublin, 2010; Стриєк Т. Історики vs політика в українській гуманітаристиці, 2005—2011 // *Критика*, 2013, № 1—2, 3—4.

Польське «відкривання» України

ючись у своїх курсах на ролі історичної політики у міжнародних відносинах. Від 2009 до 2011 р. він також викладав на політологічному факультеті Католицького університету в Любліні.

Дослідження, написані польським істориком між 2007 і 2014 рр., були підсумовані у двох книжках. Перша — колективна монографія «Війна після війни. Антирадянське підпілля в Центрально-Східній Європі у 1944—1953 рр.»²², для якої Стриєк написав розділ, присвячений порівняльному дослідженню Другої світової війни і повоєнному антирадянському підпіл्लю в сучасній політиці щодо пам'яті та історіографії Литви, Латвії, Естонії, Білорусі та України. До другої збірки статей «Україна перед кінцем історії. Нариси про політику держав щодо пам'яті»²³, що вийшла у вересні 2014 р., увійшли, зокрема, тексти, присвячені Євроволуції в Україні 2013-2014 рр., застосуванню перехідної справедливості у пострадянській Україні, сучасним українським дискусіям про Голокост, порівнянню суперечок про Другу світову війну в Україні й Хорватії та «війнам пам'яті» у Центрально-Східній Європі 2005-2010 рр.

Книжка, що її читач зараз тримає у руках, під такою назвою і в такому вигляді виходить вперше. Вона містить тексти, що постали протягом останніх п'яти років, деякі з них ще не були опубліковані або були написані спеціально для цього видання, інші — змінені й доопрацьовані з урахуванням української ситуації після Євромайдану, окупації Криму і початку конфлікту на Донбасі. Основна ідея цієї збірки — познайомити українського читача з основними напрямками наукових українознавчих досліджень Томаша Стриєка. Тому читач знайде тут, серед іншого, есей про еволюцію ідеї «України між Сходом і Заходом» в українській думці ХХ ст., в якому виринають, зокрема, деякі з героїв першої книжки польського історика; нарис про трансформацію історіографій і гуманітаристик у посткомуністичній Україні, Польщі і Росії, який доповнює і продовжує спостереження, висловлені в монографії «Якого минулого потребує майбутнє?»; велику статтю про вправління з категоріями нації та націоналізму в польській історіографії й соціальних науках останніх 25 років, у якій автор таки виконує свою обіцянку 2000 р. і підважує усталену думку про винятковість польського досвіду націотворення в Центрально-Східній Європі; а також кілька есеїв, у яких під різними кутами і в різній порівняльній перспективі розглядаються сучасні українські історіографічні дискусії та політика щодо пам'яті про Другу світову війну. Сподіваюсь, що

²² Grzegorz Motyka, Rafał Wnuk, Tomasz Stryjek, Adam F. Baran. *Wojna po wojnie. Antysowieckie podziemie w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1944—1953*. Warszawa-Gdańsk, 2012.

²³ Tomasz Stryjek. *Ukraina przed końcem Historii. Szkice o polityce państw wobec pamięci*. Warszawa, 2014.

Польське «відкриття» України

ця збірка українознавчих есеїв Томаша Стриєка допоможе українському читачеві трохи краще зрозуміти поточну ситуацію і виклики, що стоять перед українським суспільством, а також стане гарним вступом до сучасної міждисциплінарної, чутливої до теорії та методології і відкритої до якнайширших просторових і часових контекстів польської історіографії.

***

Ця книжка не постала б без співпраці багатьох людей та інституцій. Найбільша подяка належить Томашеві Стриєку, який відразу відгукнувся на ідею видання його книжки українською мовою і зробив все для того, щоб ця збірка якнайбільше відповідала сучасним потребам і очікуванням української аудиторії. Поява книжки була б неможливою без допомоги з боку Польського інституту в Києві, який в особі тодішніх директорів Ярослава Годуна і Анни Лазар від початку активно підтримував цю ініціативу. Окрема подяка Олі Клименко з Польського інституту за безцінну допомогу у вирішенні багатьох питань, пов'язаних з реалізацією цього проекту. Видання цієї збірки було також уможливлене фінансовою і організаційною допомогою двох харківських академічних інституцій: Східного інституту українознавства ім. Ковальських і Центру українських студій імені Дмитра Багалія Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Висловлюю щирі подяки директорам цих інституцій Володимирові Кулікову і Тарасові Чугую, які оцінили важливість і потрібність цього проекту для української історіографії. Не можу також не згадати перекладачів цієї збірки: Андрія Павлишина, Сергія Серякова та Ірину Склокіну, які своєю наполегливою і професійною працею значно полегшили завдання наукового редактора. Своєю чергою, наукове редагування книжки було уможливлене стипендією Українського наукового інституту Гарвардського університету. Насамкінець хотів би подякувати видавництву «Ніка-Центр» в особі його директора Володимира Самойленка за підтримку цієї ініціативи і, як завжди, продуктивну співпрацю.